

А.Г. Ярема,
заступник Голови
Верховного Суду України —
секретар Судової палати
у цивільних справах,
заслужений юрист України

А.В. Лужанський,
науковий консультант
управління забезпечення
діяльності Судової палати
у цивільних справах
Верховного Суду України,
кандидат юридичних наук,
заслужений юрист України

S u m m a r y

The article examines legal nature of the expenditures of the State Budget of Ukraine carried out by the state following the payment of just satisfaction to the person; details of reimbursement of damages by way of recourse sustained by the state after the judgments of the European Court of Human Rights have been executed

Особливості відшкодування збитків, завданих державі внаслідок виплати справедливої сатисфакції за рішеннями Європейського суду з прав людини

Якщо Європейський суд з прав людини (далі — Суд) визнає факт порушення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція) або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, відповідно до ст. 41 Конвенції, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію. Така сатисфакція (певна грошова сума на відшкодування матеріальної та/або моральної шкоди, завданої порушенням Конвенції; витрат, пов'язаних зі зверненням до Суду) також може бути визначена у рішеннях Суду щодо дружнього врегулювання або про схвалення умов односторонньої декларації суми грошової виплати на користь стягувача.

В Україні такі виплати здійснюються за рахунок коштів Державного бюджету України, що узгоджується з положеннями ч. 2 ст. 25 Бюджетного кодексу України (далі — БК), якою, зокрема, передбачено, що відшкодування відповідно до закону шкоди, завданої фізичній чи юридичній особі внаслідок незаконно прийнятих рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, а також їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень, здійснюється державою у порядку, визначеному законом. Також підпунктом 9 п. 9 розд. VI «Прикінцеві та перехідні положення» БК встановлено, що до законодавчого врегулювання безспірного списання коштів бюджету та відшкодування збитків, завданих бюджету, кошти, відшкодовані державою з державного бюджету (Автономною Республікою Крим (далі — АРК), органами місцевого самоврядування з місцевих бюджетів) згідно з цим пунктом, вважаються збитками державного бюджету (місцевих бюджетів).

Згідно з ч. 5 ст. 9 Закону від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» (далі — Закон № 3477-IV) орган представництва, яким відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 31 травня 2006 р. № 784 є Міністерство юстиції України (далі — Мін'юст України), зобов'язаний протягом шести місяців з моменту, визначеного в ч. 4 ст. 8 цього Закону, звернутися до суду з позовом про відшкодування збитків, завданих Державному бюджету України внаслідок виплати відшкодування. Як бачимо, в такий спосіб законодавець установив певний обов'язок органу державної влади, однак підстав та механізму відповідальності особи, що завдала збитків, цей Закон не визначає.

Разом із цим, на виконання рішень Суду сплачуються кошти у великих розмірах.

Так, станом на 26 вересня 2013 р. Україна, починаючи з 2001 р., сплатила 199 млн 320 тис. 317 грн, з них у 2013 р. — 59 млн 373 тис. 206 грн. Відшкодування в розмірі 435 тис. євро, яке було сплачено сімнадцяти заявникам на виконання рішення від 17 січня 2013 р. у справі «Карабет та інші проти України» (заяви № 38906/07, 52025/07), Мін'юст України кваліфікувало як найбільшу суму компенсації за зазначений період, присуджену фізичним особам у рішеннях проти України¹.

З огляду на назву ст. 22 ЦК збитки є складовим елементом шкоди, а їх відшкодування — один із способів відшкодування майнової шкоди. Однак, згідно із ч. 1 цієї норми, особа, якій завдано збитків, має право на їх відшкодування лише за умови, що збитки зумовлені порушенням її цивільного права. На конкретний вид порушеного права вказує і положення п. 8 ч. 2 ст. 16 ЦК, відповідно до якого відшкодування збитків є одним зі способів захисту цивільних прав та інтересів

На виконання рішень Суду державна виконавча служба у 2013 р. направила до Мін'юсту вимоги на загальну суму 113 млн 649 тис. 300 грн, з яких було виплачено 84 млн 980 тис. 200 грн. Станом на 1 січня 2014 р. несплачений залишок становив 28 млн 669 тис. 100 грн².

Варто звернути увагу й на такі рішення, інформації про виконання яких немає:

– від 20 червня 2013 р. у справі «Писарський та інші проти України»³, яким на користь 163 заявників присуджено 326 тис. євро;

– від 20 червня 2013 р. у справі «Цибулько та інші проти України»⁴, яким на користь 248 заявників присуджено 496 тис. євро;

– від 18 липня 2013 р. у справі «Москаленко та інші проти України»⁵, яким на користь 247 заявників присуджено 494 тис. євро;

– від 25 липня 2013 р. у справі «Хворостяной та інші проти України»⁶, яким на користь 235 заявників присуджено 470 тис. євро.

Ці рішення Суду стосуються невиконання рішень національних судів щодо перерахунку

пенсій, інших соціальних виплат, заробітної плати та інших видів виплат, що мають здійснюватися за рахунок коштів держави.

Не можна також не згадати про рішення від 25 липня 2013 р. у справі «Агрокомплекс» проти України⁷, яким нашу державу зобов'язано виплатити 27 млн євро справедливої компенсації (упродовж двох років) і 30 тис. євро в рахунок покриття витрат. Розмір присудженої компенсації став одним із найбільших в історії Суду і рекордним для України.

Так, процес стягнення збитків, завданих державі внаслідок виплати справедливої сатисфакції за рішеннями Суду, безпосередньо впливає на формування доходної та витратної частин державного бюджету.

Попри те, що протягом останніх років загальнотеоретичні питання відшкодування збитків досліджували такі автори, як Т.С. Ківалова, Т.М. Підлубна, І.В. Подколзін, А.В. Янчук⁸ та інші, відшкодування збитків внаслідок виплати справедливої сатисфакції предметом окремого дослідження не було, що є невирішеною раніше частиною загальної проблеми забезпечення майнових прав держави.

Мета статті — з'ясувати правову природу відповідних витрат Державного бюджету України, особливості їх відшкодування, а також сформулювати пропозиції з удосконалення чинного законодавства.

Зазначимо, що судовий захист охоплює не лише основні права людини, а й інші права, що гарантуються чинним законодавством, у т.ч. і цивільні. До того ж, держава Україна та інші суб'єкти публічного права є повноправними учасниками цивільних відносин (ч. 2 ст. 2 Цивільного кодексу України; далі — ЦК).

З огляду на назву ст. 22 ЦК збитки є складовим елементом шкоди, а їх відшкодування — один із способів відшкодування майнової шкоди. Однак, згідно із ч. 1 цієї норми, особа, якій завдано збитків, має право на їх відшкодування лише за умови, що збитки зумовлені порушенням її

² Див.: <http://pravo.ua/news.php?id=0040373>

³ Див.: Рішення Європейського суду з прав людини від 20 червня 2013 р. у справі «Писарський та інші проти України» (заява № 20397/07 та 164 інших заяв) // <http://www.minjust.gov.ua/file/31024>

⁴ Див.: Рішення Європейського суду з прав людини від 20 червня 2013 р. у справі «Цибулько та інші проти України» (заява № 65656/11 та 249 інших заяв) // <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1079.6364.0>

⁵ Див.: Рішення Європейського суду з прав людини від 18 липня 2013 р. у справі «Москаленко та інші проти України» (заява №1270/12 та 249 інших заяв) // http://sites.google.com/site/kv8888232/home/%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4_CASE_OF_MOSKALENKO_AND_OTHERS_v_UKRAINE.docx?attredirects=0

⁶ Див.: Рішення Європейського суду з прав людини від 25 липня 2013 р. у справі «Хворостяной та інші проти України» (заява № 54552/09 та 249 інших заяв) // <http://www.minjust.gov.ua/file/27503>

⁷ Див.: Рішення Європейського суду з прав людини від 25 липня 2013 р. у справі «Агрокомплекс» проти України» (заява № 23465/03) // http://agrokompleks.com.ua/images/echr_judgment_agrokompleks_ukr.pdf

⁸ Див., напр.: Ківалова Т.С. Деякі питання характеристики суб'єктів зобов'язань відшкодування шкоди // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Юридические науки». — Т. 21. — № 1. — 2008. — С. 132—138; Підлубна Т.М. Захист законного інтересу за допомогою категорії абстрактних збитків // Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наук. праць. Вип. 492. Правознавство. — Чернівці, 2009. — С. 67—72; Підлубна Т.М. Відшкодування збитків: теоретичні проблеми розуміння у сфері захисту цивільних прав та інтересів // Держава і право: Збірник наук. праць. Юрид. і політ. науки. Вип. 48. — 2010. — С. 351—357; Подколзін І.В. Збитки та їх відшкодування в договірному праві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. — К., 2010. — 20 с.; Янчук А. До питання про універсальність відшкодування збитків за Цивільним кодексом України // Підприємництво, господарство і право. — 2010. — №1. — С. 126.

злочину за обвинувальним вироком суду щодо неї, який набрав законної сили:

– лише до такої особи може бути пред'явлено вимоги фізичних і юридичних осіб щодо відшкодування упущеної майнової вигоди та моральної шкоди у встановленому порядку;

– органи державної влади (органи влади АРК, органи місцевого самоврядування) в установленому законодавством порядку реалізують право зворотної вимоги (регресу) до цієї особи щодо відшкодування збитків, завданих державному бюджету (місцевим бюджетам), у розмірі виплаченого відшкодування, якщо інше не встановлено законодавством.

Щодо розмежування відповідальності за зобов'язаннями держави між нею та створеними державою юридичними особами, за загальним правилом, визначеним ч. 1 ст. 174, ч. 2 ст. 176 ЦК, така відповідальність є автономною — держава відповідає за своїми зобов'язаннями, але створені нею юридичні особи відповідальності за такими зобов'язаннями не несуть

Разом із тим, вважаємо, що, ураховуючи положення ч. 2 ст. 4 ЦК, застосувати положення БК та Закону № 3477-IV до цивільних зобов'язань щодо відшкодування шкоди неможливо, оскільки зазначені нормативно-правові акти не є актами цивільного законодавства.

На наш погляд, правильність такого підходу підтверджують і висновки науковців, наприклад: «цивільне законодавство являє собою усю сукупність формально закріплених норм, які регулюють цивільні відносини» та є «сукупністю форм вираження нормативної частини цивільного права у об'єктивному сенсі останнього»¹⁰; акт цивільного законодавства — це «рішення компетентного суб'єкта права, прийняте в односторонньому вольовому порядку, що встановлює, змінює або припиняє цивільні права й обов'язки»¹¹.

У свою чергу, згідно з ч. 1 ст. 8 ЦК, в порядку аналогії закону підлягають застосуванню правові норми цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, що регулюють подібні за змістом цивільні відносини.

Щодо розмежування відповідальності за зобов'язаннями держави між нею та створеними державою юридичними особами, за загальним правилом, визначеним ч. 1 ст. 174, ч. 2 ст. 176 ЦК, така відповідальність є автономною — держава

відповідає за своїми зобов'язаннями, але створені нею юридичні особи відповідальності за такими зобов'язаннями не несуть.

Конституційний Суд України, зазначивши, що державні органи як юридичні особи несуть юридичну відповідальність лише за своїми договірними зобов'язаннями, визнав такими, що не відповідають Конституції України, положення ст. 32 Закону України «Про Державний бюджет України на 2000 рік» та ст. 25 Закону України «Про Державний бюджет України на 2001 рік», згідно з якими за рахунок коштів на утримання судів, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України здійснюється відшкодування шкоди, завданої громадянам незаконними діями органів дізнання, попереднього (досудового) слідства, прокуратури і суду¹².

Зауважимо, що чинне цивільне законодавство, передбачаючи право зацікавленої особи на зворотну вимогу (регрес) до винної особи, такою визначає виключно посадову (службову) особу органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду, але за умови встановлення в її діях складу кримінального правопорушення за обвинувальним вироком суду щодо неї, який набрав законної сили (ч. 3 ст. 1191 ЦК).

Таким чином, зазначені посадові та службові особи поза відповідними кримінально-процесуальними рамками не є суб'єктами цивільної відповідальності в порядку регресу.

Іншими словами, **публічно-правова відповідальність та цивільно-правова відповідальність** — це різнопланові категорії, що перебувають у різних площинах правового виміру та за жодних обставин не трансформуються одна в одну.

Отже, відповідальність за рішеннями Суду повинна нести безпосередньо держава Україна, а не створені нею юридичні особи чи згадана вище категорія фізичних осіб.

Така правова позиція послідовно втілюється у правозастосовчу практику та знаходить відображення в рішеннях судів загальної юрисдикції.

Так, наприклад, у справах за позовами Мін'юсту України, поданими в порядку регресу про відшкодування збитків, завданих Державному бюджету України, фактично були визнані неналежними

¹⁰ Харитонов Є.О. До проблеми визначення змісту поняття «цивільне законодавство України» // Актуальні проблеми держави і права : збірник наук. праць. — Вип. 65. — О., 2012. — С. 114.

¹¹ Пукліч В.Т. Регулювання цивільних правовідносин: філософсько-правовий аспект // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. — 2011. — № 5. — С. 72 // http://archive.mdctr.ru/portal/Soc_Gum/Nvknvns/2011_5/puklich.htm

¹² Див.: Рішення Конституційного Суду України від 3 жовтня 2001 р. № 12-рп/2001 у справі за конституційними поданнями Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень ст. 32 Закону України «Про Державний бюджет України на 2000 рік» та ст. 25 Закону України «Про Державний бюджет України на 2001 рік» (справа про відшкодування шкоди державою) // Офіційний вісник України. — 2001. — № 41. — Ст. 1863. — С. 158.

вигляді певної грошової суми на відшкодування матеріальної та/або моральної шкоди, завданої порушенням Конвенції, витрат, пов'язаних зі зверненням до Суду.

Суддя не повинен бути змушений працювати під загрозою грошового покарання і, тим більше, тюремного ув'язнення, оскільки наявність такої загрози може, нехай навіть підсвідомо, вплинути на його рішення

Очевидно, що, оцінюючи перспективи обов'язкового для Мін'юсту України звернення до національного суду з позовом про відшкодування збитків, завданих Державному бюджету України внаслідок виплати такого відшкодування, необхідно керуватися загальними підходами у питанні про можливість відшкодування суддями шкоди, завданої в результаті їхньої професійної діяльності.

У правовій державі суддя не має абсолютного імунітету від потенційної юридичної відповідальності. Однак законодавча регламентація умов і способів притягнення судді до відповідальності повинна відповідати меті забезпечення незалежності й свободи судді від будь-якого тиску.

Так, Європейська хартія про закон «Про статус суддів» від 10 липня 1998 р.¹⁸ передбачає, що компенсація за збиток, понесений неправомірно в результаті рішення або поведінки судді при виконанні ним своїх обов'язків, гарантується державою. У Законі може бути передбачено право держави вимагати від судді в судовому порядку відшкодування таких витрат, але не понад встановлених розмірів, у разі грубого і непростимого порушення правил, що регулюють виконання суддівських обов'язків. Пред'явлення позову до відповідного суду є допустимим за попереднім погодженням з органом, незалежним від виконавчої та законодавчої влади, в якому не менше половини складу осіб, що беруть участь у засіданні, є суддями, обраними такими ж суддями в порядку, що гарантує найширше представництво суддів (пункти 1.3, 5.2.).

Відповідно до пунктів 66, 70 Рекомендації СМ/Рес (2010) 12 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки¹⁹, ухваленої Комітетом міністрів Ради Європи 17 листопада 2010 р. на 1098-му засіданні заступників міністрів, тлумачення закону, оцінювання фактів та доказів, які здійснюють судді для вирішення справи, не повинні бути приводом для цивільної

або дисциплінарної відповідальності, за винятком випадків злочинного наміру або грубої недбалості. Судді не повинні нести особисту відповідальність за випадки, коли їхні рішення були скасовані або змінені в процесі апеляційного розгляду.

Консультативна рада європейських суддів (далі — КРЕС) у Висновку для Комітету міністрів Ради Європи про принципи й правила, що регулюють професійну поведінку суддів, зокрема, етичні норми, несумісну з посадою поведінку та неупередженість (від 19 листопада 2002 р.; далі — Висновок) зазначила, між іншим, й про те, що поточна практика повністю не виключила кримінальну відповідальність суддів, які допустилися ненавмисних помилок при виконанні посадових функцій. КРЕС не вважає введення такої відповідальності прийнятною в цілому або такою, що заслуговує заохочення. Суддя не повинен бути змушений працювати під загрозою грошового покарання і, тим більше, тюремного ув'язнення, оскільки наявність такої загрози може, нехай навіть підсвідомо, вплинути на його рішення. Ті ж самі міркування можуть бути застосовані і до цивільної відповідальності суддів у зв'язку з наслідками їхніх неправильних рішень або інших недоліків (наприклад, надмірних строків розгляду справи). Загальний принцип полягає в тому, що особисто самі судді повинні бути абсолютно вільними від відповідальності за позовами, що подаються проти них, у випадку сумнінного виконання ними своїх обов'язків. Судові помилки в галузі юрисдикції або судової процедури, а також у ході тлумачення або застосування закону або при оцінці доказів повинні виправлятися в порядку оскарження; інші судові порушення, що не можуть бути виправлені в такий спосіб (включаючи, наприклад, надмірні строки при розгляді справи), повинні у більшості випадків припускати подачу позову незадоволеною стороною проти держави (пункти 53, 55 Висновку)²⁰.

У деяких європейських країнах судді можуть бути суб'єктами цивільної відповідальності за завідомо неправосудні рішення чи інші грубі порушення, особливо на державному рівні, після того, як незадоволена сторона підтвердила своє право на компенсацію з боку держави. Так, у Чеській Республіці держава може бути відповідальною за шкоду, заподіяну незаконним судовим рішенням або неправомірною судовою дією, але потім вона має право пред'явити позов у

¹⁸ Див.: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_236

¹⁹ Див.: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_a38

²⁰ Див.: Міжнародні стандарти незалежності суддів : Збірник документів. — К., 2008. — 184 с. — С. 141, 142.

порядку регресу до судді, якщо і лише після того, коли правопорушення судді встановлено в порядку кримінального або дисциплінарного провадження. В Італії держава може, за певних умов, зажадати відшкодування від судді, що спричинив відповідальність держави, скоївши навмисний обман чи допустивши «грубу недбалість», але в останньому випадку відповідальність судді може бути обмежена (п. 56 Висновку)²¹.

Держава, відшкодувавши шкоду, завдану чітко окресленим колом осіб, а саме — посадовою (службовою) особою органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду, — має право зворотної вимоги до цієї особи тільки у разі встановлення в її діях складу кримінального правопорушення за обвинувальним вироком суду щодо неї, який набрав законної сили, або ж у разі встановлення вини юридичної особи в порушенні Україною міжнародних зобов'язань, а також причинного зв'язку між її діями та шкодою, завданою таким порушенням

На наш погляд, цікавим у зазначеному контексті є зарубіжний досвід правового регулювання дисциплінарної відповідальності суддів.

Так, у 2010 р. до ст. 22 Закону Республіки Молдова від 20 липня 1995 р. № 544-XIII «Про статус суддів»²² було внесено зміни та доповнення, якими передбачено, що дисциплінарним порушенням є «ухвалення рішення, визнаного в подальшому Європейським судом з прав людини таким, що порушує основоположні права і свободи людини»²³. У процесі здійснення конституційного контролю Конституційний суд Республіки Молдова дійшов висновку про те, що притягнення судді до дисциплінарної відповідальності зі згаданої підстави без доказу того, що суддя при винесенні рішення порушив закон навмисно або з грубої недбалості, є неприпустимим втручанням у здійснення принципів незалежності, неупередженості й незмінюваності судді. Як наслідок, зазначені законодавчі новели були визнані неконституційними²⁴.

Вважаємо, що проведене нами дослідження дає підстави для таких висновків:

1) факт встановлення Судом порушення Україною положень Конвенції породжує юридичну відповідальність перед особою такого

суб'єкта, як держава. Природа такої відповідальності є публічно-правовою, а не цивільно-правовою;

2) оскільки Конвенція безпосередньо не визначає виплату справедливої сатисфакції державою як підставу цивільно-правової відповідальності конкретного національного органу державної влади чи його посадової (службової) особи — механізм захисту майнових прав держави внаслідок виконання нею рішень міжнародних судових установ регулюється законодавством на національному рівні;

3) з огляду на норми вітчизняного законодавства, встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, чи відповідними органами міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна, факту порушення державою зобов'язань, передбачених міжнародним договором, та подальша виплата державою жертві порушення справедливої сатисфакції автоматично не підтверджує наявності вини конкретного органу державної влади, тієї чи іншої його посадової (службової) особи та не є безумовною підставою їхньої цивільно-правової відповідальності в порядку регресу — держава, відшкодувавши шкоду, завдану чітко окресленим колом осіб, а саме — посадовою (службовою) особою органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду, — має право зворотної вимоги до цієї особи тільки у разі встановлення в її діях складу кримінального правопорушення за обвинувальним вироком суду щодо неї, який набрав законної сили, або ж у разі встановлення вини юридичної особи в порушенні Україною міжнародних зобов'язань, а також причинного зв'язку між її діями та шкодою, завданою таким порушенням.

Лише у такому разі:

– виплата справедливої сатисфакції порушує цивільне право держави;

– факт такої виплати породжує цивільні відносини між державою та особою-заподіювачем шкоди (деліквентом);

– сплачені кошти, що визначені ч. 5 ст. 9 Закону № 3477-IV як збитки, можна вважати збитками у розумінні положень ЦК.

З огляду на п. 22 ч. 1 ст. 92 Конституції виключно законами України визначаються засади цивільно-правової відповідальності, діяння, які є злочинами, адміністративними або

²¹ Див.: Там само. — С. 142.

²² Див.: Официальный монитор Республики Молдова. — 2002. — № 117—119. — Ст. 947.

²³ Закон Республики Молдова № 152 от 8 июля 2010 г. «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты» // Официальный монитор Республики Молдова. — 2010. — № 155—158. — Ст. 547. (переклад авторів).

²⁴ Див.: Постановление Конституционного суда Республики Молдова от 7 июня 2011 г. № 12 «О контроле конституционности положений ст. 22 ч. (1) п. р) Закона № 544-XIII от 20 июля 1995 г. «О статусе судьи» в редакции Закона № 152 от 8 июля 2010 г. «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты» // Официальный монитор Республики Молдова. — 2011. — № 102. — Ст. 14.

дисциплінарними правопорушеннями, та відповідальність за них, вважаємо, що питання відшкодування збитків, завданих Державному бюджету України внаслідок виконання рішень міжнародних судових установ потребує додаткового законодавчого врегулювання.

Механізм відшкодування збитків, завданих державі внаслідок виплати справедливої сатисфакції за рішеннями Суду, а також вид і підстави відповідальності в порядку регресу повинні визначатися та регулюватися спеціальним законом

На наш погляд, насамперед змін та доповнень потребує ч. 5 ст. 9 Закону № 3477-IV, якими необхідно конкретизувати обов'язок Мін'юсту України звертатися до суду з позовом про відшкодування збитків, завданих Державному бюджету України внаслідок виплати справедливої сатисфакції, лише у передбачених законом випадках, зокрема якщо деліквентами є фізичні особи, які мають чи мали статус посадової (службової) особи, і в діяннях яких за обвинувальним та таким, що набрав законної сили, вироком суду встановлено склад злочину.

У такому разі необхідно додатково вивчити питання про те, від якої саме дати слід вести відлік встановленого ч. 5 ст. 9 Закону № 3477-IV шестимісячного строку для звернення Мін'юстом України з відповідним позовом до суду:

– або від дня списання центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів, коштів з відповідної бюджетної програми Державного бюджету України на вказаний стягувачем банківський рахунок, а в разі його відсутності — на депозитний рахунок державної виконавчої служби;

– або від дня набрання обвинувальним вироком законної сили.

Законодавче звуження підстав для звернення Мін'юсту України до суду з позовом про відшкодування згаданого вище виду збитків унеможливило б ситуації, подібні до тієї, що виникла у зв'язку з обов'язком держави виконати рішення Суду у справі «Олександр Волков проти України» від 9 січня 2013 р. (набуло статусу остаточного 28 травня 2013 р., заява № 21722/11)²⁵.

Нагадаємо, що у цій справі суд постановив сплатити 6 тис. євро як відшкодування моральної шкоди та 12 тис. євро компенсації судових витрат, зазначивши окрім цього, що питання компенсації матеріальної шкоди у розмірі 1 млн 107 тис. 255 євро 87 центів повинно бути відкладене та врегульоване згодом, з належним урахуванням домовленостей, які можуть бути досягнуті між урядом України та заявником. Показовим є й кількісний та якісний склад національних державних інституцій, діяльність яких була предметом ретельної уваги Суду та отримала його негативну оцінку, — Верховної Ради України, Комітету Верховної Ради України з питань верховенства права та правосуддя, Вищого адміністративного суду України, Вищої ради юстиції.

На наш погляд, механізм відшкодування збитків, завданих державі внаслідок виплати справедливої сатисфакції за рішеннями Суду, а також вид і підстави відповідальності в порядку регресу повинні визначатися та регулюватися спеціальним законом. Наукові розробки базових положень такого нормативно-правового акта та професійна фахова дискусія щодо них видаються логічним продовженням подальших розвідок у напрямку нашого дослідження.

²⁵ Див.: <http://khpg.org/index.php?id=1359450183>